Mykolas Michelbertas

Paalksnių pilkapyno tyrinėjimai

1994 ir 1995 m. VU AK tęsė Paalksnių pilkapių (Kelmės r.) tyrinėjimus, pradėtus dar 1993 m. (žr. ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.107-110).

Per du tyrinėjimo sezonus buvo ištirti dar 6 senojo geležies amžiaus pilkapiai, surasta kitų laikotarpių kapų ir daiktų. Dauguma tyrinėtų pilkapių buvo pagrindinės grupės V ir ŠV pakraščiuose, 1 pilkapis (XXI) - Š dalyje. Visų tyrinėtų pilkapių sampilai buvo anksčiau nukentėję. Juose matyti iškastų duobių pėdsakai, labai blogai išlikę akmenų vainikai. Ant daugelio sampilų likę nupjautų medžių kelmai, kurie gerokai apsunkino tyrinėjimo darbus.

Ištirtų Paalksnių pilkapių sampilų dalys buvo nuo 6,5x7 m iki 11x14 m, aukštis - 75-115 cm. Sampilų pakraščiuose buvę akmenų vainikai, iš kurių daugumą akmenų išrinko vietos gyventojai. Vainikų forma - apskritimas, netaisyklingas apskritimas ar ovalas. Geriau išlikusių vainikų skersmuo vidinėje pusėje yra nuo 4,4-5,1 m iki 6,4 m. Vainikai statyti iš įvairaus dydžio akmenų. Įdomi VIII pilkapio vainiko dalis. Vietoje stambesnių akmenų PV dalyje buvo rastas apie 50-70 cm pločio grindinėlis, sudėtas beveik iš vienodo dydžio (6x6 cm, 6x8 cm, 8x12 cm, 15x15 cm ir panašių) akmenų. X pilkapio sampile, VII pilkapio sampile ir pagrinde rasta degėsių ir angliukų, liudijančių ugnies apeigas pilkapių supylimo metu.

Tyrinėtuose pilkapiuose buvo aptikti 7 nedegintų mirusiųjų kapai. IX, VIII ir VI pilkapiuose buvo aptikta po 1 kapą, XXI ir VII pilkapiuose - po 2 kapus, X pilkapyje kapų nerasta. Mirusiųjų griaučiai buvo sunykę, neišlikę, išskyrus nežymius kaulų fragmentus, kurie buvo prigludę prie metalinių daiktų.

Mirusiųjų laidojimo gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus - 50-90 cm. Sprendžiant pagal įkapių išsidėstymą, mirusieji guldyti aukštielninki, ištiesti. Jie laidoti galvomis į V, ŠV (285°-345°). Atrodo, kad dalį mirusiųjų buvo stengtasi laidoti galvomis į V arba Š. Dalis kapų buvo aptikta sampilų

centrinėje dalyje, dalis - sampilų pakraščiuose.

Daugumos kapų įkapės nėra gausios. Viename kape paprastai randama po 2-3 daiktus. Vyrų kapuose rasti geležiniai įmoviniai kirviai, peiliai tiesia ir lenkta nugarėle, įmovinis ietigalis ir palyginti retas radinys - geležinė apskrito pjūvio apyrankė (VII pilkapis, kapas Nr.2). Pastarasis radinys rodo, kad geležinėmis apyrankėmis puošdavosi vyrai. Įkapių gausumu išsiskiria XXI pilkapio kapas Nr.2. Jame aptikti 2 geležiniai įmoviniai ietigaliai, 2 žalvarinės antkaklės buoželiniais galais, žalvarinė laiptelinė III grupės II pogrupio segė, 2 žalvariniai rateliniai I grupės smeigtukai, 3 keturkampio pjūvio apyrankės suapvalintais galais, trikampio pjūvio apyrankė ir žalvarinis pentinas ilgu smaigu ir buoželėmis lankelio galuose (pav.9). Prie vieno lankelio galo išlikusi užsikonservavusi virvutė, nuvyta iš augalinio pluošto siūlų, kuria pentinas buvo pririštas prie kojos ar apavo. Tokio tipo pentinai Lietuvoje iki šiol buvo rasti Kuršių nerijoje (tiksli

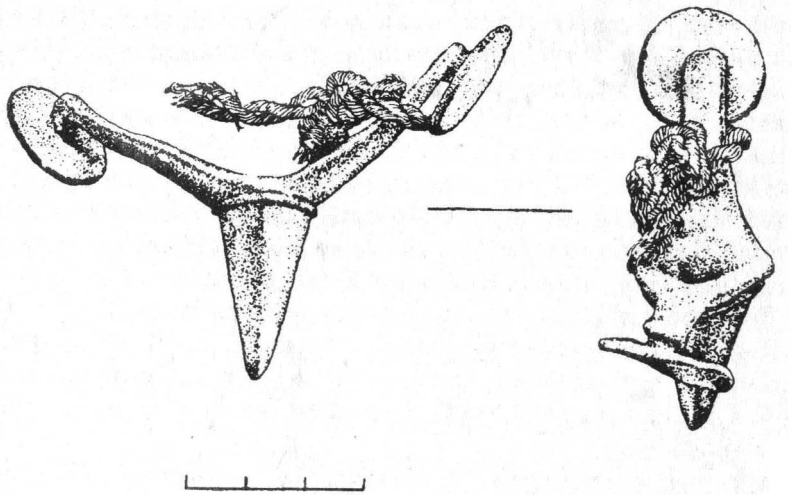

Pav.9. Žalvarinis pentinas iš XXI pilkapio kapo Nr.2
Fig.9. Bronze spur from barrow XXI, grave 2

radimo vieta nežinoma), Požerės kapinyne (Šilalės r.) ir Marvelės kapinyno (Kauno m.) kape Nr.587.

Moterų ir mergaičių paauglių kapuose aptikta kaklo apvarėlė iš įvairiaspalvių emalio karolių, žalvario įvijų ir cilindrėlio, žalvarinė antkaklė buoželiniais galais, žalvarinė keturkampio pjūvio apyrankė suapvalintais galais, žalvarinė prūsų serijos akinė segė. Iš atsitiktinai rastų senojo geležies amžiaus daiktų tenka paminėti žalvarinį ratelinį I grupės smeigtuką, žalvarines keturkampio pjūvio apyrankes suapvalintais galais, akmeninį skiltuvą. Pastarasis daiktas yra gana retas senojo geležies amžiaus paminkluose.

Surasti dirbiniai ištirtus pilkapius ir kapus leidžia skirti B_2-C_1a periodams.

Tyrinėjant pilkapius, susidurta dar su kelių skirtingų laikotarpių daiktais. Kai kurių pilkapių sampiluose rasta lipdytų puodų šukių, geležies šlako gabalų. Šiuos radinius tenka skirti ankstesnei gyvenvietei, kuri gali būti datuojama paskutiniaisiais šimtmečiais pr. Kr. Matyt, pilkapynas buvo įrengtas senesnės gyvenvietės pakraštyje.

XXI ir VI pilkapių sampilų plote buvo rasta daiktų iš vėlyvojo geležies amžiaus kapinyno, buvusio artimoje pilkapyno kaimynystėje. Galbūt dalis daiktų iš degintinių kapų į pilkapyno teritoriją pateko ariant lauką. Iš surastų daiktų reiktų paminėti kelių tipų žalvarines pasagines seges, žalvarinės vytinės antkaklės fragmentą, geležinį kalavijo skersinį, geležinius peilius.

V pilkapio sampilo pakraštyje po velėna rastas geležinių daiktų "lobis", kurį sudaro dviašmenis kalavijas, įmovinis juostinis ietigalis, įtveriamasis ietigalis ir 2 skirtingo dydžio kirviai apvaliomis pentimis. Didesnė minėtų daiktų dalis yra apdegusi. Radimo vietoje degintinių kauliukų neaptikta. Atrodo, ir šie daiktai galėjo būti surasti ariant lauką, o vėliau radėjo užkasti negilioje duobutėje. Tarp minėtų daiktų įdomiausias yra kalavijas, kurio skersinukai puošti sidabru. Kalaviją pagal europinę klasifikaciją tenka skirti Z tipui ir datuoti XI a. Retiems radiniams priklauso ir įmovinis ietigalis, kuris įmovos ir plunksnos sandūroje yra puoštas nedideliais pusapvaliais iškilimais.

XXI pilkapio plote buvo aptikta 12 vėlyvų griautinių kapų ir atsitiktinių

daiktų iš suardytų kapų.

Sprendžiant pagal geriau kapuose išlikusius griaučius, mirusieji laidoti aukštielninki, ištiesti. Rankų padėtis įvairi. Kapų gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus - 75-120 cm. Dėmesį reikėtų atkreipti į du dalykus. Pirmiausia, mirusiųjų laidojimo kryptis labai įvairi. Mirusieji laidoti galvomis į PV, ŠR, ŠV, PR. Galbūt dalis mirusiųjų (PV 245°-255° kryptis) laidoti galvomis į V, tačiau yra aiški ir Š (ŠV 350°), ŠR (45°) ir R (PR 120°, ŠR 60°) kryptis. Antra, mirusieji laidoti labai netvarkingai. Pastebėti keli atvejai, kai kasant duobę vienam kapui, buvo suardomas ankstesnis palaidojimas. Mirusiųjų griaučių dalys iš suardytų kapų mėtėsi įvairiame gylyje pilkapio Š pusėje.

Vėlyvųjų griautinių kapų įkapės įvairios. Vyrų kapuose rasta geležinių peilių, plačiaašmenių pentinių kirvių, įmovinių ietigalių, diržų sagčių ir žalvariu kaustyto odinio diržo liekanų, skiltuvas, žalvarinių žiedų, molinių žiestų puodų su angliukais. Kape Nr.4 rastas žalvarinis meškerės kabliukas ir kape Nr.10 aptiktas geležinis arbaleto strėlės antgalis priklauso labai retiems radiniams.

Moterų kapuose daugiau žalvarinių papuošalų - įvairių žiedų, apskritų kiauraraščių ir plokštelinių segių. Kai kuriuose kapuose rasta po 3 žiedus. Be to, moterų kapuose aptiktas žalvarinis auskaras, apkaustytas lokio nagas, rasta geležinių peilių medinėmis kriaunomis, molinių žiestų puodų.

Kaip matome, krikščioniškojo laikotarpio kapuose dar ryškios pagoniškosios laidosenos tradicijos. Mirusiesiems dedamos įvairios įkapės, statomi puodai su žarijomis. Kaip rodo atsitiktinis radinys, mirusiesiems galėjo būti dedamos ir monetos: buvo rasta sidabrinė II tipo (ietigalis ir kryžius, Gedimino stulpai) moneta, o tai gana retas radinys Žemaitijoje. Iki šiol šio tipo lietuviškų monetų Žemaitijoje buvo rasta L.Valatkienės tyrinėtame Kuršų kapinyne (Telšių r.).

Pagal įkapes Paalksnių vėlyvuosius griautinius kapus, rastus XXI pilkapio plote, reiktų datuoti XV-XVI amžiais.